

lesqueverses and a feworations of high style. It gives an opportunity to trace changes in the world view and creative system of the author. This led to the expansion of his literary interests and to more complete realization of it self in literature. Here mained faithfulto the traditions of his time, but at the same time trying to be himself. The poet did not hide his emotions, moods, charged in to contact with the recipient. Knowledge of academic poetics did not preventhis actively creation of literary can on of his day. His themes, plot models, grotesq uepoetics make his works not only exemplary attractions of burlesque poetry of the seventeenth century, but the real cultural and social testimonies of the time.

Key words: Petro Popovych Huchensky, baroque, burlesque, grotesque, orazio, wandering clerks.

Отримано: 10.02.2017 р.

УДК 39(477)Огієнко:821.161.2.09Калинець

І. М. Онікієнко

Криворізький державний педагогічний університет

ВІДОБРАЖЕННЯ ДОХРИСТИЯНСЬКИХ ВІРУВАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ І. ОГІЄНКА ТА ЇХ ПОЕТИЧНА ВЕРСІЯ У ВІРШАХ І. КАЛИНЦЯ

У статті розглядається наукова концепція І. Огієнка стосовно дохристиянських вірувань українського народу, а також їх відображення у віршах І. Калинця. Виокремлено головні поганські міфи, звичаї, обряди, ритуали, замовляння, образи та архетипи колективного підсвідомого в науковому дослідженні І. Огієнка «Дохристиянські вірування українського народу» та в поетичній збірці І. Калинця «Невольничча Муза». На основі порівняльного аналізу зроблено висновок про спільне та відмінне бачення І. Огієнком та І. Калинцем ролі язичницьких вірувань та міфології для формування ментальності сучасних українців.

Ключові слова: дохристиянські вірування, язичницька релігія, міфологеми, архетипи колективного підсвідомого, обряди / ритуали.

Професор І. Огієнко, будучи ученим та релігійним мислителем світового рівня, залишив нащадкам надзвичайно велику і цінну духовну спадщину. Його праці щойно повернулись в повному обсязі з еміграції в Україну і, ставши об'єктом ретельного вивчення з боку української інтелігенції та духовних осіб, потребують ще багато часу для осмислення порушених митрополитом духовних проблем та витворення Віри Христової.

Досліджуючи генезу виникнення християнської спільноти рідного народу, митрополит Іларіон в історично – релігійній монографії «Дохристиянські вірування українського народу» звертається до живих і здорових звичаїв і традицій, породжених язичницькою культурою. Прагнучи описати феномен двосвір'я в українській духовній культурі, вчений глибоко вивчав дохристиянські вірування українського народу, що в нові часи, сполучившись із християнством, залишились фундаментальними духовними основами українців.

У наш час визначні духовні особи та дослідники язичництва, з одного боку, не розділяють «беззастережного замилювання геть усім, що було створено язичницькими предками» [1, с.11], а з іншого, визнають знання язичницьких вірувань корисними молоді, яка повинна знати джерела своєї віри. У статті С. Абрамовича про елементи язичництва в культурі східних церков нагадується

про значення язичницького культурного досвіду для подальшого інтелектуального, мистецького та звичаєвого розвитку суспільства: « апостол Павло іменує язичництво «маслиною дикоростучою»: від язичницького культурного досвіду прийшли в церковне життя філософія Платона та Аристотеля, традиції храмової архітектури та іконопису, зовнішня структура окремих ритуалів, риторичний досвід та багато іншого» [1, с.11]. Дослідник стверджує, що язичництво сприяло національному забарвленню християнства, хоч християнство є Вселенське: «Язичництво – форми національного розуміння Христа» [1, с.12]. У всіх же християнських церквах панує канон, встановлений подвижництвом св. Отців її.

Протоієрей канадський Б. Демчук у статті про богослова І. Огієнка наголошує на потребі визначення місця українського проповідника в історії українського літературознавства: «Місце д-ра Огієнка в історії українського літературознавства і формуванні української стандартної мови ще чекає об'єктивного оцінення, дослідження [4, с.23]. Канадський богослов стверджує, що «Огієнко ніколи не був високочолом лінгвістом, проте головним чином популяризатор і упорядковувач» [4, с.24].

Попри наявність широких огієнківських студій, в яких розв'язуються дослідницькі завдання, пов'язані із питаннями практики державотворення, богословсько-філософськими ідеями, все ж належну увагу ще не приділено зв'язкам спостережень та міркувань поета і вченого проф. І. Огієнка із сучасною українською літературою.

Мета статті – проаналізувати творчу діяльність проф. І. Огієнка як дослідника дохристиянських вірувань українського народу та художню своєрідність відображення цих вірувань в поезії І.Калинця періоду ув'язнення.

Книга «Дохристиянські вірування українського народу» була написана І. Огієнком 1946 р. у Швейцарії, видана 1965 р. в Канаді. Обраний 1951 р. протоієрархом Української Православної Церкви в Канаді, І. Огієнко упорядкував вищу богословську освіту для православних канадських українців, розбудував богословський факультет Манітобського університету, який готував православних священників для українських поселень усього світу, налагодив видавничу діяльність. Про джерела і значення «Дохристиянських вірувань...» О. Мишанич твердить: «Спираючись на історичні документи, археологічні знахідки, пам'ятки давнього письменства, фольклорно – етнографічні записи, художні твори XIX–XX ст., а також науки в праці своїх попередників, автор простежив системний характер дохристиянських вірувань, які при певній модифікації збереглися до нашого часу...» [8, с.2].

Аналізовану працю І. Огієнка можна назвати авторським тлумаченням дохристиянських вірувань українського народу. Вона відрізняється енциклопедичністю, науковістю і разом з цим – доступністю, цікавою інформацією, що захоплює під час читання, зберігає потужне енергетичне поле української старовини та класичну українську літературну мову. Праця прояснює духовне призначення української людини та її становлення у християнській вірі через культурний досвід язичництва.

Поезія І. Калинця актуалізує цю старовину в сьогоденні, проте у збірці «Невольничка Муза» виразно відчутною є як мовна модернізація, так і модернізація дохристиянських звичаїв та ритуалів.

На своєрідність відображення у віршах І. Калинця дохристиянських вірувань українців, пов'язаних із «фольклорними істотами князівнами і мавками, купалами і кострубами, ладами і русалками, перунами, ярославнами, відьмами, чортами, кам'яними бабами» [9, с.518] першим звернув увагу І. Світличний у статті «На калині клином світ зійшовся» (1968). Мова, власне, йшла про першу поетичну книжку митця «Пробуджена Муза», що містила 9 збірок. Визначивши поетичний стаж дохристиянської образності тисячоліттями, І. Світличний зазначив, що вони в «народній художній свідомості не мали жодної серйозної конку-

ренції» [9, с.519]. Міркування критика стосуються зв'язку цих образів з глибинною українською традицією – ритуальною, міфічною, містичною: «Тим – то і в поезії Калинця вони – уособлення чогось тривкого, глибинного, справжнього, можна сказати, самої суті естетичного буття народу» [9, с.519]. І. Світличний спостеріг, що, попри спокійні та врівноважені авторські оцінки, сам поетичний світ І.Калинця не є ні певним, ні сталим, ні погодним: «Цей світ – хоч який він красивий і привабливий, хоч за ним тисячолітня історія – гине і вмирає на наших очах» [9, с.525]. В роки тоталітаризму, на переконання О.Забужко, «запаморочлива, як космос, кількість казок і легенд ніби у чорну діру провалилась, щоб вигулькнути ото єдино лиш у Калинцевих уральських снах» [5, с.9]. У 1970-х роках поезія Калинця покликана була виконувати виняткову, за визначенням О.Забужко, порятунково-медичну місію і за формою навіть уподібнювалась ритуальним замовлянням: «поет оповивав кожен «реабілітований» з погару розпізнавчий знак національно – культурного коду «по-калинцевому» ненастанним, сливе сновидним віршованим бурмотінням (замовлянням, заговорюванням, заповненням, випалених пустот своїми словами)» [5, с.9]. Крім того, у поезії Калинця була ще й місія націєтворча: «нешадно – чітко усвідомлюючи себе спадкоємцем Великої Української Катастрофи: поетом на згарищі» [5, с.7], своєю творчістю виконував місію «чуттєвої сув'язі» [5,с.8] української культури, без якої вона б розпалася.

У 1991 році, коли у видавництві «Смолоскип» (Балтимор – Торонто) вийшов том «Невольничої Музи» І. Калинця, автор передмови Д. Гусар-Струк розпочав її нагадуванням слів самого поета, який був свідомий актуальності власної творчості в усьому європейському світі, бо уважав культуру українців не лише як «чуттєву сув'язь» між українськими поколіннями, а й сув'язю між Сходом і Заходом загалом: «Культура мого забутого народу, що на межі Сходу і Заходу, запевнюю Вас, це частка культури демократичної Європи» [3, с.7]. Сьогодні, коли Україна продовжує так важко добиватися своєї свободи і незалежності, свого місця у вільній сім'ї європейських народів, свою утверджувальну місію виконує також і поезія І. Калинця.

Відчуття понівеченої духовної спадщини українців, прагнення зберегти, повернути прадавній світ в усіх його барвах, в усьому звучанні було також і найбільшим бажанням митрополита Іларіона, коли він узявся за свою працю про дохристиянські вірування українського народу.

У своїй праці український богослов серед початкових вірувань рідного народу називає обожнення небесних світил, вогню, землі, води, повітря, рослинного та звіриного світів. Зупинимося на віруваннях довколо води та рослинного світу, що стало також і об'єктом поетичного зображення в поезії І. Калинця. Обожнення води, як стверджує дослідник, відбувалося у наших предків через її властивості оживлювати землю та робити її плодючою. Інші стихії не мають такої сили. Під час вивчення пам'яток давнього українського письменства можна зрозуміти, що у нас будь-яка вода, будь то море, озеро, річка чи джерело, криничка чи колодязь, – себто вода взагалі, – мало назву дунай [7, с.40]. Таку стародавню назву води ми зустрічаємо у віршах І.Калинця, як і поетизацію пізнішого, освяченого християнством, звичаю ставити каплички над криничками, джерельцями, потоками. Митрополит Іларіон зазначає, що в таких цілющих місцях часто появляються чудотворні ікони та популярними є хресні ходи [7, с.47]. Достойним для наслідування молоді є ушанування води старшими людьми, які ніколи не плюють у воду та п'ють з непокритою головою, перехрестившись [7, с.40]. Серед усіх індоєвропейських народів особливо цілющою уважалася джерельна вода, яку називали жи-

вою або правдивою. Хто нап'ється її, викупається чи окропиться, той набуде великої сили або зцілиться [7, с.42]. В українських віруваннях живу воду принесла людям богиня світової гармонії та любові Лада, а вода як символ життя асоціювалася з богинею Данною, дарувальницею дощу, богинею річок. Прекрасна Дана символізувала жіноче начало світу та уявлялася Дівою. Саме тому образки Непорочної Діви вішали над криницями [2, с.125]. У віршах І. Калинця водна стихія органічно пов'язана з образами обох богинь.

Особливу увагу, за спостереженнями митрополита Іларіона, українці приділяли воді як символу розмноження й парування. Зокрема, й шлюбні в слов'ян часто бралися над водою, саме парування відбувалося при воді. Тому в українських художніх творах опоетизовано кладку через річку як щасливе місце для пізнання молодих. І.Калинець, згадуючи кохану в ув'язненні, силу своїх почуттів та силу води для продовження свого роду також передає через обряд шлюбівання при воді. Митрополит Іларіон пояснює походження давніх приказок: «Діти – то божа роса» й «Дай, боже, з роси й з води». Росу наші предки уважали цілющою, збирали її на Юрія, а православні священники пов'язували росу з Благодаттю Божою [7, с.43]. Вода має також і вищу силу – звідси, очевидно, походження приказки: «Як у воду дивився». У розділі про воду митрополит веде мову про двосвір'я. Християнство спочатку сильно боролось з поганським шануванням води, але не змогло його перемогти, і вкінці прийняло й освятило його. На Святі народження Сонця, що за християнства перетворилося у Різдво, «охочі купалися в цілющій воді, що робиться на Водохреща (на Йордані) й тепер» [7, с.42].

Дошукуючись правдивих рис нашого теперішнього обличчя, і митрополит Іларіон, і поет І. Калинець бачили, що ці риси виکارбувались у поєднанні язичництва та християнства.

Рослинний світ у книзі «Дохристиянські вірування» розкрито через деревопоклонство, зела, плоди та збіжжя. Учений наголошує на допоміжній силі зел, таких як папороть, евшан. Серед зел, що мають чудодійну силу, представлені розрив трава, любисток. З дівочтвом та дівочими прикрасами пов'язані барвінок, рута, васильки, червона рожа, калина. Всі українці перестрашуються та розчулюються, коли чувають легенду про братки чи Івана та Мар'ю. Віру в можливість душі людини перейти жити в світ рослин, тобто анімістичні вірування про те, що людина вийшла зі світу природи, учений демонструє народною піснею про Івана та Мар'ю: «Я зацвіту жовтий цвіт, / Ти зацвітеш синій цвіт, / Буде слава на весь світ...» [7, с.59].

У віршах І. Калинця, розглянутих нижче, також спостерігаємо цікаві художні версії, де обігрується подібне переселення душі. Крім того, у власній поетичній концепції історії людства, поет представив рослинний світ наступним після тваринного, що наблизив людину до її справжньої суті, вираженої у третьому світі – повсякденному, в якому жінки та чоловіки, притлумивши руйнівну силу інстинктів, спокійно та врівноважено займаються своєю щоденною роботою, вибудовуючи стабільний національний космос.

У загальних відомостях про звіриний світ український богослов зазначає, що шанування звірів, особливо великих і сильних, розпочалося з глибокої давнини. І коли людина вміло складала дружбу зі звірями, то вони ставали її покровителями. Роз'яснено, що «такі звірі, як захисники певного роду чи племені, звалися тотемами [7, с.64]. Шанування звірів було ще й у тому, що поважні люди приймали собі якусь звіринну назву. Дослідник наводить приклад князя буй Тура зі «Слова о полку Ігореві [7, с.65]. У переліку дивовижних звірів та птахів учений спирається на Лексикон Лаврентія Зизанія 1596-го року. Серед дивовижних звірів наявні гієна, онокротал, онокентавр, пелекан, саламандра, сирена, химера, сморщ тощо. У розглянутих віршах І. Калинця зустрічаємо Грифона.

У розділі «Українська мітологія» описано понад два десятки головних дохристиянських богів. Зупинимося на культах, пов'язаних зі Стрибогом, Ладом та Родом і Рожаницею, що про них мова також і у віршах Калинцевих.

Стрибога у праці українського богослова представлено богом вітру і одночасно богом – нищителем, богом війни – від слів стрибати і стерти [7, с.108]. А від чеського етимологія веде до слова шетржити – берегти, щадити милувати [7, с.108]. У висновку зазначено, що, оскільки остаточно походження слова Стрибог не встановлено, тим самим не встановлено правдивої істоти цього бога [7, с.108]. Така невизначеність відкриває можливості художньому домислу і, як буде видно з віршів І.Калинця, свої поетичні молитви він зносить богу війни і одночасно богу милосердя, богу життя, природи і родючості Святовиту. Стрибога ж як небесного владику грози поет пов'язував з водною стихією, з походженням праслов'янських слів одного кореня: стрий, стрипо, стрвяже, стрівігоре, Дністрі [6, с.49]. В цьому синонімічному ряду назви щонайменше двох річок – Стрия та Дністра.

Щодо Лади, то розходжень у досліджуваних нами науковій та поетичній концепціях не спостерігається. Попередньо додамо, що у віршах І. Калинця до основного тлумачення культу богині любові, веселощів, щастя й весни додаються розкішні поетичні версії, пов'язані з живою водою, скіфською пектораллю та образами «трьох терас», що ними наші предки йшли до теперішнього укладу свого повсякденного життя.

Посилаючись на дослідження Афанасьєва, митрополит Іларіон пише, що боги Рід і Рожаниця є богами людської Долі, як грецькі Мойри: «це феї, що появляються при народженні дітей [7, с.114]. Не випадково в пізніших християнських уставах Рід і Рожаниця ставили в число головних богів. Свято Рожаниці на Україні святкували на другу Пречисту, на Народження Богородиці 8-го вересня. Отже, двосвір'я відобразило змішування свят Різдва з Рожаницями. У віршах І. Калинця також обожнюється тайна запліднення, тайна зачаття сім'ї. Кохана жінка – Лада і одночасно божественне уособлення Рожаниці. Поетична Світобудова І. Калинця має жіноче начало.

Присвятивши окремий розділ розгляду вдачі та суспільного життя наших предків, митрополит Іларіон представив слов'янське життя як єдине ціле у формах державного життя та буденного життя. Дослідник зупинився на процесі формування державницького світогляду українців за часів Володимира Великого та сина його Ярослава Мудрого й проаналізував причини подальшого руйнування держави русичів. При цьому він протиставив дохристиянський світогляд, який культивував особисту волю і тим самим відкидав можливість сильного проводу, християнству, що несло покору своїм провідникам. Останне мало прививалося на Русі, й держава розлетілася через усобиці [7, с.343]. Перебуваючи під владою татар, литовців, поляків, москвин, «стародавня воля, духова прикметка українського народу, розкладалася на сваволю», – зазначає митрополит [7, с.344]. Невольнича Доля І. Калинця цілком демонструє свавілля імперії та небажання сучасників визволитися з рабського становища. Тому у своїх віршах митець воєнською правдою Україну й формування стабільного національного життя бачить в чітко організованій та розподіленій за статями в родині праці, в освітаному ним буденному космосі рідного народу, органічно пов'язаному з рослинним світом, квітами, птахами, свійськими тваринами.

Вдача слов'ян імпонує також і митрополиту Іларіону: «Наші предки були прості й виносливі, ласкаві й людяні з вдачі, щиросерді й відкриті» [7, с.344]. Спостереження різних дослідників та очевидців підводили до думки про свободобливість слов'ян: «Вони готові жити найубоже, аби тільки мати дорогу їм волю» [7, с.345]. Поетичність як ключову рису вдачі українців проф. І. Огієнко пояснював тим, що «вироблена була головно підо впливом природи» [7, с.347].

Бажаючи втримати контакт зі своїм культурним минулим, ув'язнений у 70-ті роки ХХ ст. поет І. Калинець завжди йшов від особистих обставин та за допомогою символів і метафор розширював семантичне ядро гострої свідомості національної недолі та імперського гніту над Україною. Як слушно зауважив Д. Гусар Струк, «Калинець найсильніший тоді, коли в його поезію входить будь-яка національна напруга» [3, с.28].

Перша невольничка збірка поета має назву «Світогляд Святовита». Святovid або Всеvid уважався у давніх слов'ян «богом богів», був богом осіннього сонцевороту (23 вересня) та богом війни. Універсальне його призначення полягало в тому, аби на землі, у небі та підземному царстві священно здійснювалися закони добра та світла [2, с.460]. Зовні універсальність Святовита виражалася в тому, що він був чотириликий бог сучасного та майбутнього. Не випадково перший вірш І.Калинця «Елегія з упізнанням», що відкриває цикл «Ще один красвид з елегіями», є поетичною молитвою до цього могутнього покровителя. Опинившись з дружиною за ґратами, вони, по суті, стали воїнами проти злочинної системи і потребували заступника. Поет вірить, що за допомогою Святовита можливе його перетворення на рослину і тоді відкриється шлях послання до коханої: «упірнася про ласку я ж бо рослина... / залиши з мене скелета бадилля / а до неї пошли любові наймення / всі птахи свої і звірята / всі ріки пошли усяке насіння...» [6, с.49]. В останніх словах вірша – молитви читаємо звернення до широко відомого серед слов'ян варіанту образу Святовита – статуї Святовида – Рода, бога природи, життя і родючості, яка була знайдена 1848 року на Тернопільщині [2, с.460]. Надії на продовження роду втілюються у поетичних замовляннях, пов'язаних з образом коханої, що опинилась в небезпеці, як і увесь український рід в часи тоталітаризму.

Д. Гусар Струк зазначає, що «в одинадцяти елегіях Калинець шукає за глибоким корінням українського буття у природі й мові» [3, с.15]. Успішними ці пошуки робить звернення до поганської міфології. І якщо у першій книжці поета, за спостереженням дослідника, «головним символом був «вогонь» – метафора для віри, то у час тюремний, оповитий ностальгією, додається ще «вода» – метафора джерела, початку, життя [3, с.15]. В «Елегії з гідронімами» поет пише про інші народи, що вони «як птахи здійснюються в вирій» [6, с.49], шукаючи кращого місця на землі, ми ж міцно вкорінені в землю своїх пращурів, в ліси та степи. Для цієї елегії також характерним є звернення до води як початку життя рідного народу у формі молитви-замовляння. Назви річок Стрия та Дністра пов'язані з культом Стрибога – батька вітрів, небесного владыки грози. Річки здавна були місцем проведення багатьох обрядів. Річка символізує, з одного боку, «течію часу, вічність і забуття», а з іншого, – втілює ідею долі, смерті, страху перед потаємним, пов'язана з «емоційним переживанням втрати, розлучення, чекання» [2, с.423]. Вірші «Невольничої Музи» ніби сприяли напрямкуванню течії часу до того моменту, коли з'явиться відчуття, що всю біду можна пережити і вистояти, тому вони так пов'язані з річками і руслами. Другим життєво важливим для поета було еротичне переживання, пригадування щасливих днів кохання, коли «ми вкрай води злюбувались» задля «тайни зачаття / сім'я сім'ї запліднень очей язика / лоно родо твоє на всю оболонь» [6, с.51]. Лоно як утроба та символ материнства і оболонь – велике плесо, місце, де народжується плід шлюбубування, є синонімічними образами. Образ коханої Рожаниці пов'язаний з богом Родом, якого християнські проповідники пізніше порівнювали з Богом – Отцем Саваофом. В епоху двоеврів'я Род став покровителем сім'ї, родини.

Поет шукає у воді відображення нашого справжнього лику: у давньому обряді «шлюбубанні дани і стрія шукали ми власне обличчя» [6, с.50]. Поет

намагається розгадати наше відображення і через скіфську пектораль: «Довго нам бракувало в криниці на скелі пекторалі іконі вікні» [6, с.50]. Скіфська пектораль – дорогоцінна металева нагрудна прикраса з реліквіями, свідчення нашої давньої культури, магичних обрядів, зображених на ній.

У останній збірці «Невольничої Музи», що має назву «Ладі і Марені» є вірш «Лада. Пектораль». Його написано також як осмислення містично – наукової події віднайдення археологом Б.Мозолевським скіфської пекторалі у скіфській Товстій Могилі. Кохана Лада у цьому вірші є Пектораль. Поет журиться, що на довгій розлуці забуває голос рук і очей коханої та спочатку хоче говорити з нею давньою мовою – мовою Пекторалі, «Золотим Язиком» [6, с.412], яким із Богами говорили у Товстій Могилі скіфські царі. Сум поета пов'язаний із образом утраченої коханої, що, ніби скіфська Пектораль, «не встережена Грифонами» [6, с.412] покинула їхнє Гніздо. На керамічних плитках Галичини XII ст. Грифони зображені дивовижними істотами з головою, крильми і кігтями орла, а тілом лева, уважалися символом Сонця, сили, мудрості, а також пильності і покарання [2, с.535].

Поетові його кохана, що дивиться тепер крізь золоті ґрати, нагадує одночасно і Пектораль, і богиню кохання Ладу. Лада означає жива, тому у стародавніх щедрівках співається, що богиня Лада принесла світові живу воду, прийшовши до людей по веселіці з немовлям на голові, з пшеничним колосом та квітами [2, с.271]. В усіх обрядах, пов'язаних з дощем, згадується ім'я Лади. У вірші «Лада. Пектораль» І. Калинець не лише традиційно поєднав образ Лади з живильною силою води, але й зобразив свою власну міфологічну версію історії людства. Поетові уявлялося, що Лада привела нас до стабільного родинного життя, долаючи шлях «трьома земними терасами». Перший був тваринний, пов'язаний з тим історичним часом, коли панувала на землі «ніч інстинкту» – «вічне гоніння і підламування ніг» [6, с.413]. Однак Лада – не для «Вмирання / Те, що бачимо на місячній бласі, / коли брат брата бере на вила» [6, с.413]. Друга тераса – це містичний Поріг, де «спадає Тиша, / настає Перемир'я», де закохані «вже не звірі, але й не рослини» [6, с.414]. За цим порогом починає панувати Життя, яким опікується Лада. Любов, формула безконечності, оповиває всю землю від Стебла до Неба. Перед нами поетична Світобудова, в якій наступне після тваринного місце посідав «Рослинний Стиль і Рослинний Закон» з Квітами і Птахами.

Світ Рослинного Квітування вивів людство на третю терасу – «у лагідне дійство Дня, / у буденне...» [6, с.414], де ми почали своє повсякденне життя. Калинцеві звернення – замовляння спрямовані, по-перше, до жінок – учорашніх вершинь: «надагнімо персні й нарукавини, / гривни і начільники...» [6, с.415]; по-друге, – до мужів – учорашніх воїнів: «стрижімо овець, діймо корів, / бриндзю збиваймо, виправляймо шкіру...» [6, с.415]; і втретє, – молитва до Лади – Богині Домашнього Вогнища, Подружнього Ланцюга: «Будь щедрою нам» [6, с.415]. Числу три в денно-нічному уявленні доби Числобог, який ще у давніх греків асоціювався з Кроносом і «символізував вічний спокій, упорядкованість, всесидний лад» [2, с.582], відвів особливе місце. Три означає напрямок до неба; сукупність царств верхнього – середнього – нижнього; небо – земля – вода; ранок – день – ніч; батько – дитина – мати; дитинство – юність – старість [2, с.583]. І. Калинець у магію числа три вклав і власні закони – три тераси як шлях нас самих до себе, до утраченого світу предків, до своєї справжньої мови, яку ми, автор попри все вірить, здолаємо «відзискати». Вірш датовано 1977 роком, часом жорстокої тоталітарної дійсності, коли скіфсько – язичницько – християнську мову І. Калинець ховали за ґратами, закопували під землею, а він містичним чином озвався до нас голосом чарівної калинової сопліки, скіфської пекторалі, богинь Дани та Лади.

Отже, у статті порівнювались наукова концепція митрополита Іларіона та поетична концепція Ігоря Калинця стосовно дохристиянських вірувань українців, зокрема, погляд на феномен двоєвіря, значення для формування національної ментальності водної стихії, рослинного і тваринного світів, магії чисел, потреба наших предків у дивовижних звірях та птахів. Розглядалось культове значення дохристиянських богів Світовиди, Стрибога, Роду і Рожаниці, Дани і Лади. Обидва діячі української культури представили вдачу та суспільне життя наших предків як пошуки шляху до себе, віддзеркалення в глибинних духовних криницях та відтворення власного образу й мови. Зрозуміти, витлумачити мову предків і краще збагнути самих себе допомагають українцям як вірші поета І. Калинця, так і праці українських учених М. Костомарова «Словянська міфологія», М. Максимовича «Дні та місяці українського селянина», І. Нечуя-Левицького «Світлогляд українського народу». У цьому ж ряду – історично-релігійна монографія митрополита Іларіона «Дохристиянські вірування українського народу». Український богослов і учений закликав успадковувати все найкраще, що створило людство на своєму шляху до віри Вселенської, на шляху до духовного об'єднання болісно розколеного християнства. І митрополита Іларіона, і поета І. Калинця об'єднує духовне подвижництво, неможливість довгий час бути разом зі своїм народом. Обидва духовні велети українського народу подібні метою свого творчого життя – любити свій духовно поневолений народ, прислужитися його визволенню та формувати таке необхідне відчуття соборності української нації.

Список використаних джерел:

1. Абрамович С. Елементи язичництва в культурі східних церков та потреба їх де-завуації / С. Абрамович // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. VI. – С. 7-14.
2. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 644 с.
3. Гусар Струк Д. Невольничка Муза, або як «орати метеликами / Данило Гусар Струк // Ігор Калинець. Невольничка Муза. Вірші 1973-1981 років. – Балтимор ; Торонто : «Смолоскип» ім. В.Симоненка, 1991. – С. 7-31.
4. Демчук Б. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – богослов, теоретик і пастирський дорадник / Богдан Демчук // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. VI. – С. 20-29.
5. Забужко О. Замість передмови: дві алогії на калинову тему / О. Забужко // Ігор Калинець. Пробуджена Муза : збір. творів : у 2 т. – К. : Факт, 2004. – Т. 1. – С. 5-14.
6. Калинець І. Невольничка Муза. Вірші 1973-1981 років / Ігор Калинець. – Балтимор ; Торонто : «Смолоскип» ім. В.Симоненка, 1991. – 452 с.
7. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу : історично-релігійна монографія / Іван Огієнко. – К. : Обереги, 1994. – 424 с.
8. Мишанич О. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) / Олекса Мишанич // Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу : монографія. – К. : Обереги, 1994. – С. 1-2.
9. Світличний І. На калині клином світ зійшовся / Іван Світличний // Серце для кувля і для рим : поезії. Переклади. Літ.-крит. статті. – К. : Рад. письменник, 1990. – С. 518-531.

The article compared the scientific concept of Metropolitan Ilarion and the poetic concept of Igor Kalynets connected with Ukrainian pre-Christian beliefs, in particular, understanding the phenomenon of double believes, the importance for the formation of the national mentality such concepts as water element, flora and fauna, magic numbers, the need of our ancestors for the amazing animals and birds. The pre-Christian religious

values of such Gods as Svitovyd, Stribog, Rod and Rozhanitsa, Dana and Lada were studied. The findings indicated that both Ukrainian cultural figures presented manners and social life of our ancestors as a way to search themselves reflected in the deep wells of the spiritual and the creation of their own image and language. Ukrainian theologian and scholar called to inherit the best that humanity has created on its way to universal belief, on the way to the spiritual unification of the painfully split Christianity. Both Metropolitan Ilarion, and poet I. Kalynets are united with spiritual devotion and inability to be with their people for a long time. The two spiritual giants of the Ukrainian people are similar in the purpose of their lives – to love spiritually enslaved people, to serve their release and create the much-needed sense of collegiality the Ukrainian nation.

Key words: pre-Christian beliefs, pagan religion, myths, archetypes of the collective unconscious, rites / rituals.

Отримано: 17.02.2017 р.

УДК 811.163.1:821.161.2-1

В. А. Папіш

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

НЕБЕСНА АУРА «СЛОВНОЇ» МОВИ ІВАНА ОГІЄНКА

Художня творчість митрополита Іларіона є найменш дослідженим напрямком сучасного огієнкознавства. У статті дано короткий огляд наукових праць про релігійну лірику митця, а також здійснено різноаспектний текстологічний аналіз філософської містерії «Рідна Мова. Створення людської мови». Пропонується комбінована методика аналізу художнього твору, що дозволяє поєднати лінгвістичний і психолінгвістичний підхід. Охарактеризовано джерела, ідейно-смыслову структуру, поетичний лексикон, авторські інтенції біблійних образів і тем. Розглянуто семантичне наповнення макрообразу рідної мови як основного смислотворчого компонента тексту та виділено різноманітні варіаційні значення. Простежено кореляційні зв'язки між лінгвістичними параметрами твору і філософсько-релігійним світоглядом та психологічними рисами автора. Зокрема, описано широко вживану поетом релігійну лексику; окреслено психологічну мотивацію використання лексем на позначення блиску, приємного запаху, яскравого світла, колірних номінацій світлої гами.

Ключові слова: Іван Огієнко, релігійна поезія, поетична творчість, містерія, ліричний герой, макрообраз, світло.

«Словна» мова – це художня знахідка митрополита Іларіона. Уже хоча б за це варто прислухатися до його голосу, котрий знову повертається в духовний простір України. Митрополит Іларіон (в миру – Іван Огієнко) (1882-1972) створив сотні ліричних віршів, чимало драм, філософських містерій, друкував їх у різних виданнях, зокрема в анталогії «Українська Муза» [11], періодичному україномовному виданні «Нова Громада», поетичних збірниках «Терновий вінок», «Розвага». Деякі вірші підписані псевдонімом – Іван Рувька. Художня творчість вченого все ще залишається найменш дослідженим напрямком сучасного огієнкознавства, хоча окремі її аспекти описують у своїх розвідках І. Братусь, В. Лавренчук, Н. Лютко, В. Мацько, О. Мишанич, О. Опанасюк, Є. Сохацька, В. Біляцька та ін.

Зараз чимало канадських Огієнкових видань повернуто на Батьківщину і широкому читачеві стали доступні «Філософські містерії», видані у 1957 році у Вінніпезі в першому томі двотомного видання творів. У літературознавчому ключі їх проаналізовано в монографії та у статтях доктора філологічних наук